
Prológ

Zrod éry našich kiksov

Kedysi dávno slnko putovalo ponad riečne údolia a pláne Etiópie a na jednom strome polihovala mladá opica.

Neviem, čo si v ten deň myslela alebo čo robila. Možno uvažovala nad tým, kde by našla niečo na jedenie alebo niekoho na párenie, alebo si možno obzerala vedľajší strom a premýšľala, či je lepší ako ten, na ktorom leží teraz. Určite však netušila, že vďaka neskorším udalostiam toho dňa sa z nej stane najslávnejšia predstaviteľka svojho druhu – a aj keby jej to niekto povedal, pojem sláva by jej aj tak nič nehovoril. Takisto netušila, že sa nachádza v Etiópii, pretože toto sa odohrávalo milióny rokov predtým, ako niekomu napadla úžasná myšlienka rozdeliť mapu čiarami a dať jednotlivým tvarom mená, aby sme mali dôvod viesť vojny.

Ona aj jej príbuzní sa jemne odlišovali od ostatných opíc, ktoré tu v tom čase žili: Mali nezvyčajné boky a nohy, vďaka ktorým sa mohli hýbať novým spôsobom. Tieto opice začali zliezať zo stromov a vzpriamene sa prechádzali po savanách. Bola to prvá zo zmien, ktoré postupne viedli k vzniku ľudí, akí žijú na svete dnes. Táto opica netušila, že práve ona sa čoskoro stane začiatkom najpozoruhodnejšieho príbehu v dejinách ľudstva. Ona odštartovala úžasnú cestu nášho druhu.

Potom opica spadla zo stromu a zomrela.

Približne o 3,2 milióna rokov neskôr iná skupina opíc – niektoré z nich mali dokonca doktorát – vykopala jej skamenené kosti. Keďže boli práve šesťdesiate roky dvadsiateho storočia a ony počúvali populárnu pesničku istých slávnych Liverpoolčanov, v povznesenej nálade sa rozhodli pomenovať ju Lucy. Patrila k úplne novému druhu, ktorý dnes nazývame *Australopithecus afarensis*. A všetci boli nadšení z toho, že objavili tento „chýbajúci článok“ medzi ľuďmi a opicami. Objavenie Lucy uchvátilo celý svet: všetci o nej počuli, jej kostra absolvovala niekoľkoročné turné po Spojených štátoch a v súčasnosti je najväčšou hviezdou výstavy v Národnom múzeu v Addis Abebe.

Povedzme si to však úprimne. Jediný dôvod, prečo sa preslávila, je ten, že pokašľala niečo, čo – keď sa na to pozrieme späť – naznačovalo, ako asi bude vyzeráť cesta ľudstva.

Táto kniha je o nás ľuďoch a našej mimoriadnej schopnosti všetko posrať. O tom, prečo napriek mnohým úspechom, ktoré ľudstvo dosiahlo a vďaka ktorým ste hrdí, že patríte k ľudskej rase (umenie, veda, bary), existuje rovnaké množstvo vecí, nad ktorými len zmätene a zúfalo krútite hlavami (vojny, znečistenie, bary na letiskách).

Bez ohľadu na vaše osobné postoje a politické presvedčenia ste sa pravdepodobne v poslednom čase obzreli okolo seba a pri stave sveta, ktorý ste videli, ste si pomysleli: Doriti, čo sme to porobili?

Cieľom tejto knihy je aspoň trochu vás upokojiť: netrápajte sa, *vždy* sme boli takíto. Od začiatku robíme kiksy, no stále sme tu!

(Aj keď v čase, keď píšem túto knihu, nás delí iba zopár týždňov od samitu o nukleárnych zbraniach medzi Donaldom Trumpom a Kimom Jong Unom, ktorý sa môže, ale nemusí uskutočniť, a môže, ale nemusí dopadnúť dobre. Tento rukopis však musím odovzdať predtým, ako sa dozvieme, či všetci zomrieme. Budem teda predpokladať, že ak čítate túto knihu, dožili sme sa aspoň začiatku roka 2019.)

Mnoho kníh sa zaoberá najväčšími úspechmi ľudstva; sú o veľkých vodcoch, geniálnych vynálezcoch, ľuďoch s neskrotným duchom. Rovnako veľa kníh rozoberá chyby, ktoré sme

urobili: či už osobné, alebo celospoločenské. No len málo kníh hovorí o tom, ako sa nám darí veci stále dookola dokonale a katastrofálne zbabrať.

Jednou z irónií, ktoré vesmír tak miluje, je to, že dôvody, pre ktoré vieme všetko v takom obrovskom rozsahu pohnojiť, sú presne tie, ktoré nás odlišujú od ostatných členov živočíšnej ríše a vďaka ktorým vieme dosiahnuť úžasné veci. My ľudia vidíme okolo seba vzorce, vieme o nich hovoriť s inými ľuďmi a vieme si predstaviť budúcnosť, ktorá zatiaľ neexistuje; keď zmením *toto*, stane sa *tamto* a svet bude o niečo lepším miestom.

Jediný problém je v tom, že v žiadnej z týchto schopností nie sme nejako obzvlášť dobrí. Keby sme sa pokúsili úprimne zhodnotiť doterajšie výsledky ľudstva v týchto oblastiach, vyzeralo by to ako obzvlášť brutálne koncoročné hodnotenie od šéfa, ktorý nás neznáša. Predstavujeme si vzorce aj tam, kde v skutočnosti žiadne nie sú. Občas nám chýbajú komunikačné schopnosti. A mimoriadne často si neuvedomujeme, že keď zmeníme *toto*, povedie to k *tamtomu* alebo k *niečomu ešte horšiemu* a potom... ach, *panebože, nie, deje sa niečo hrozné, ako to teraz zastavíme?!*

Bez ohľadu na to, ako ďaleko sa ako ľudstvo dostaneme alebo koľko výziev pokoríme, za každým rohom na nás číha nešťastie. Tu je jeden historický príklad: je deviate storočie a vy ste Sigurdom, mocným nórskym vládcom Orknejí, ktorý v jednej chvíli, po víťaznom boji, cvála domov a o sedlo koňa má priviazanú hlavu, ktorú odľal svojmu protivníkovi Maelbrigtovi.

A v nasledujúcej chvíli... nuž, stále ste rovnako mocným vládcom Sigurdom, keď o niekoľko dní neskôr umiera na infekciu, ktorú mu spôsobil jeden z povestných Maelbrigtových vykrivených zubov vyčnievajúcich z jeho úst, o ktorý si poškriabal nohu pri víťaznej jazde domov.

Je to tak – kráľ Sigurd sa vo vojenskej histórii preslávil tým, že ho nakoniec zabil nepriateľ, ktorému pred pár hodinami stal hlavu. Tento príklad nám dáva dve cenné ponaučenia: po a) o arogancii a po b) o tom, že si treba vyberať nepriateľov s dobrou ústnou hygienou. Táto kniha sa zaoberá hlavne aroganciou a skazou, ku

ktorej vedie. Hľadači historických faktov o štandardoch ústnej hygieny budú z nej asi trochu sklamaní.

(Za zmienku stojí aj to, že Sigurd „Mocný“ a Maelbrigt „Krivý zub“ bojovali preto, lebo Sigurd vyzval Maelbrigta na súboj štyridsiatic bojovníkov na každej strane. Maelbrigt súhlasil, no Sigurd prišiel na bojisko s osemdesiatimi mužmi. Preto by ponaučením zo Sigurdovho príbehu mohlo byť aj to, aké dôležité je nebyť úplný kretén, čo je v podstate odkaz celej tejto knihy.)

Sigurd je jedným z nešťastníkov, ktorí sa zapísali do histórie viac svojimi prehrami ako výhrami. V nasledujúcich desiatich kapitolách sa vydáme na cestu naprieč dejinami ľudstva a najžiarivejšími príkladmi toho, ako sme všetko posrali. Dovolím si vás upozorniť, že ak sa nevyžívate v sarkazme či škodoradosti, mali by ste túto knihu radšej odložiť.

Vývoj ľudstva je založený na našej schopnosti myslieť a tvoriť. To odlišuje ľudí od zvierat – no takisto vďaka týmto schopnostiam pravidelne robíme zo seba debilov.

V **prvej kapitole** knihy sa pozrieme na to, ako začali naši predkovia rozmýšľať inak – a zistíme, že naša snaha pochopiť okolitý svet sa skončila tým, že nás naša myseľ oklamala, pomýlila a doviedla k príšerným rozhodnutiam.

Druhá kapitola nás zavedie k počiatkom poľnohospodárstva, keď sme začali prispôbovať okolie našim potrebám, a pozrieme sa na to, ako obvykle úplne zničíme miesta, kde žijeme. Zameriame sa aj na našu úžasnú schopnosť vôbec sa nezamýšľať nad otázkami typu: Čo také hrozné by sa mohlo stať, keď odkloníme túto rieku?

Potom sa pozrieme na naše nešikovné pokusy ovládať prírodu a v **tretej kapitole** sa okrem iného dozvieme, ako sa predsedovi Maovi a istému výstrednému obdivovateľovi Shakespeara podarilo spôsobiť takmer rovnakú katastrofu, keď veľmi podcenili vtáky.

Keď sa najranejšie ľudské spoločenstvá začali rozvíjať a stávali sa komplexnejšími, ukázalo sa, že potrebujeme niekoho, kto bude mať na starosti najdôležitejšie rozhodnutia. Preto si vo **štvrtjej kapitole** predstavíme výber úplne najhorších nevolených ľudí, ktorí kedy túto pozíciu zastávali.

V **piatej kapitole** si zase posvietime na demokraciu, aby sme zistili, či je táto možnosť lepšia.

Aj keď sme svet okolo seba zmenili rôznymi spôsobmi, skutočný potenciál ľudstva urobiť zo seba úplných idiotov sa naplno prejavil až vtedy, keď sme začali cestovať po svete a došlo k stretnutiam rôznych civilizácií. Vtedy sme sa naozaj odviazali a vzali veci za úplne a katastrofálne zlý koniec.

V **šiestej kapitole** si porozprávame o dlhej histórii ľudstva plnej zbytočných bitiek a pozrieme sa na niektoré z najhlúpejších vecí, ktoré sa nám počas konfliktov podarili – vrátane armády, ktorá prehrala bitku, aj keď sa nepriateľ na bojisku ani neukázal, a toho, ako sa dá pokaziť perfektne naplánovaný útok tým, že zabudnete na rozličné časové pásma.

V **siedmej kapitole** sa vydáme do neznáma s hrdinskými moreplavcami na zámorských objavných cestách, aby sme zistili (nečakane), že kolonializmus je hrozný.

V **ôsmej kapitole** sa naučíme, aké dôležité je ovládať jemné umenie komunikácie medzi rôznymi kultúrami, a povieme si o šachovi Chórezmskej ríše, ktorému sa podarilo urobiť asi najhoršie politické rozhodnutie v histórii ľudstva.

V posledných storočiach nás vedecký a technologický pokrok priviedol do éry doteraz nevídaných inovácií, rýchlych zmien a nových vzrušujúcich spôsobov, ako môže ľudstvo pochybiť. Na túto tému si posvietime v **deviatej kapitole**, v ktorej sa dozvieme, že veda nám nie vždy zlepší život. Povieme si aj o záhadnej radiácii, ktorú vidia iba Francúzi, a o mužovi, ktorý neurobil len jednu, ale hneď dve najväčšie chyby dvadsiateho storočia.

V súčasnosti sa všetko okolo nás mení tak rýchlo, že svet je stále mätúcejší. V **desiatej kapitole** sa pozrieme na to, ako často sme vôbec nepredpokladali, aké hrozné veci sa stanú.

A v záverečnej časti sa pokúsime odhadnúť, ako asi bude vyzeráť niekoľko nasledujúcich storočí ľudských bláznovstiev a zistíme, že pravdepodobne skončíme uväznení vo vesmírnej pasci, ktorú si sami vytvoríme z nášho odpadu.

*

Táto kniha je o dejinách ľudstva. A o tom, ako vždy všetko pokazíme a urobíme chyby. Práve preto by sme si mali vysvetliť, prečo dejiny často chápeme úplne zle.

Problém s históriou a dejinami je v tom, že sú nespoľahlivé – o väčšine udalostí sa nikomu nechcelo písať a mnohí ľudia, ktorí sa predsa len rozhodli niečo hodiť na papier, sa mýlili alebo boli šialení, alebo klamali, alebo boli extrémne rasistickí (alebo všetko dokopy). Príbeh o mocnom Sigurdovi sa objavil v dvoch zdrojoch, v ságach Heimskringla a Orkneyinga. No ako si môžeme byť istí, že sú presné? Čo ak to bol len nejaký neveriteľne smiešny interný vtip starých severanov, ktorý nechápeme?

Aj napriek úžasnej práci historikov, archeológov a ďalších odborníkov z rôznych oblastí si nemôžeme byť úplne istí. S istotou vieme len veľmi málo – v porovnaní s tým, čo vieme, že nevieme. A toho, o čom ani nevieme, že to nevieme, je pravdepodobne ešte oveľa viac. Ani toto však, bohužiaľ, nevieme naisto.

Tým chcem povedať, že pravdepodobnosť, že v knihe o ľudských chybách nebude ani jedna chyba, je veľmi malá. Snažil som sa jasne vymedziť, ktoré časti jednotlivých príbehov sú takmer určite pravdivé a ktoré sú len odhady expertov. Usiloval som sa vyhýbať všetkým príbehom, ktoré zneli až príliš atraktívne na to, aby boli pravdivé, tiež vymysleným historkám a krátkym historickým príhodám, ktoré sú s každým ďalším rozprávaním o niečo neveriteľnejšie. Dúfam, že som to nepokazil.

To ma privádza späť k Lucy, ktorá pred 3,2 miliónmi rokov spadla zo stromu. Ako vieme, že spadla zo stromu? Nuž, v roku 2016 skupina vedcov zo Spojených štátov a Etiópie uverejnila v najznámejšom vedeckom časopise *Nature* výsledky svojej práce. Pomocou počítačovej tomografie zosníмали Lucine skamenené kosti a rovnako pomocou počítača vytvorili ich trojrozmernú schému, aby mohli urobiť ich vernú rekonštrukciu. Objavili na nich zlomeniny, ktoré zvyčajne vidieť na kostiach živého človeka, a tieto zlomeniny sa nezahojili. Z toho vyplýva, že keď sa kosti zlomili, bola Lucy ešte

nažive, ale krátko na to zomrela. Snímky konzultovali s mnohými ortopedickými chirurgmi a všetci im potvrdili to isté: takýto typ zlomenín sa vyskytuje u pacientov, ktorí spadli z výšky. Zlomeniny na jej ruke naznačujú, že sa snažila stlmiť pád. Na základe geologických štúdií vedeli, že daná oblasť bola rovina neďaleko rieky, kde neboli žiadne útesy ani strmé zrázy, z ktorých by mohla spadnúť. Záver? Lucy spadla zo stromu.

Je to úžasná práca a je všeobecne uznávaná odborníkmi z rôznych oblastí. Jediný problém je v tom, že niekoľko iných odborníkov – vrátane Donalda Johnsona, ktorý Lucy objavil – to nepresvedčilo. Trúsia trefné poznámky ako: „Ja ti neviem, kamoš, ale myslím si, že má polámané kosti preto, lebo to sa s kosťami deje, keď sú 3,2 milióna rokov zahrabané v zemi.“ (Trošku som to parafrázoval.)

Takže... spadla Lucy zo stromu? Je to možné. Dokonca pravdepodobné. A to je vlastne pointa tejto knihy: aj keď vedci dokážu vydedukovať mnoho vecí, *aj tak* sa môžu myliť. Môžete byť najlepší vo svojom odbore, pracovať na majstrovskom diele svojej kariéry, štúdiu, ktorú publikujete v jednom z najprestížnejších časopisov, ktorá od základov zmení náš pohľad na svet, prinesie prelomové poznatky z oblasti paleontológie a fyziky, počítačových vied a medicíny, forenzných vied a geológie a poskytne nám nebývalý náhľad na udalosti, ktoré sa odohrali pred miliónmi rokov... a aj tak je tu pravdepodobnosť, že narazíte na týpka, ktorý výsmešne poznamená: „Ha-ha-ha, to určite.“

Vo chvíli, keď si budete myslieť, že ste na to konečne prišli, číha na vás nekonečné množstvo rôznych spôsobov, ako sa to môže pokašľať.

Len si spomeňte na mocného severana Sigurda...